

Ikuspegi juridiko batetik euskararen ahuleziak gainegituran

Iñaki Agirreazkuenaga

Lerro labur hauetan, euskara hizkuntza bezala, indarrean dauden gainegiturazko arauak aztertuz, erdararekiko zein erlatzian aurkitzen den azaldu nahi nuke. Noski ikerketa honek, Euskal Elkarte Autonomoan bakarrik dauka nolabaiteko interesa, baina inola ere ez Nafarroan zeren orokorki, zalantzarik gabe, esan daiteke normalizazio-bidean bere *status*-a desegokia dela eta are gutxiago Iparraldean euskarak ez bait du bertan ia inolako *status*-ik.

Aurrebaldintza-modura, gure herrian sakon-sakonean dauden jarrera polarizatuetatik ihes egin nahi dudala adierazi nahi nuke. Beraz, ahaleginduko naiz ahal den neurrian bederen arazo juridikoak argitzen, baina garbiki esanez, nire ikuspegitik azterketa ez dela agortzen indarreango marko juridikoa edo Gernikako Estatutua mesprezaturik edo gorapatuz.

Era berean, hari horri jarraituz, memoria eginez azpimarratu egin behar da, Konstituzioko hirugarren artikulua bere garaian

indar abertzale guztiek kritikatu eta gaitzetsi zutela Gorteetan eztabaidatu eta onetsi zenean (1978). Baina arlo honetan ere, gure herrian arlo guztietan dagoen polemika agerian gelditzen zaigu, alegia Konstituzioaren ukapena gehiago baten aldetik eta geroagoko Gernikako Estatutuaren onespena, nahiz eta aski argi egon bata bestearen menpe gelditzen dela.

Horrela gure gaurko gaiari jarraituz, Konstituzio eta Estatututik, eskematikoki, ondoriozta daiteke, lehenbizi, euskara eta gaztelania biak hizkuntza ofizialak direla. Beraz, Auzitegi Konstituzionalaren doktrina kontutan hartuz, ofizialak izateagatik bai euskara eta bai gaztelania onartuak izango dira "por los poderes públicos como medio normal de comunicación en y entre ellos y en su relación con los sujetos privados, con plena validez y efectos jurídicos (independientemente de su realidad y peso como fenómeno social)". (Ikus Auzitegi Konstituzionalaren Epaia-A.K.E.- 82/1986, 2. oinarri juridikoa).

Gero itzuliko gara ofizialtasunaren haria jorratzera. Orain demagun, hizkuntza biak ofizialak direla eta ondorioz maila juridiko berdinean daudela. Egia al da hau gure gainegitura juridikoaren ikuspegitik? Erantzuna Konstituzioak ematen digu jakin beharra gaztelaniarekiko bakarrik ezartzen duenean, eta arazo honi buruz Auzitegi Konstituzionalak esplizituki zera adierazi du, hitzez hitz:

"El artículo 3.1 de la Constitución establece un deber general de conocimiento del castellano como lengua oficial del Estado; deber que resulta concordante con otras disposiciones constitucionales que reconocen la existencia de un idioma común a todos los españoles, y cuyo reconocimiento puede presumirse en cualquier caso, independientemente de factores de residencia o vecinales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas, pues el citado artículo no establece para ellas ese deber, sin que ello pueda considerarse discriminatorio, al no darse respecto de las lenguas cooficiales los supuestos antes señalados que dan su fundamento a la obligatoriedad del conocimiento del castellano". (A.K.E. 84/1986, 2. oinarri juridikoa).

Eta galegoaren normalizazio-legeak hizkuntza biak berdindu nahian galizieraren jakin beharra ezarri zuenean, Auzitegi Konstituzionalak honako hau erabaki zuen, hitzez hitz:

“En cuanto a la argumentación en defensa del precepto impugnado fundada en la igualdad de las dos lenguas oficiales en el territorio de Galicia, pasa por alto que el principio constitucional y estatutario de igualdad se predica de los ciudadanos, y no es discriminatorio respecto de éstos la existencia de un deber de conocimiento del castellano y la inexistencia del mismo deber respecto del gallego” (A.K.E. 84/1986, 2. oinarri juridikoa).

Beraz dirudienez, argi dago Auzitegi Konstituzionalak esandakoaren arabera hizkuntza biak juridikoki ez daudela berdintasun-maila berean. Horrela gaztelaniaren nagusitasun edo lehenetasunaren efektuak, maiz azaltzen zaizkigu jurisprudentzia konstituzionalean. Zenbait kasuren artean, hauek dira nire ustez aipagarrienak:

- a) Gaztelaniarekiko bakarrik dago “una presunción de que todos los españoles lo conocen”; zeren “sólo del castellano se establece un deber individualizado de conocimiento” (A.K.E. 82/1986, 3. oinarri juridikoa).
- b) Espediente administratiboak ezin dira euskaraz soilik gauzatu parte desberdinen artean akordiorik ez badago, zeren bestela, zera egongo litzateke “una vulneración de lo dispuesto en el art. 3 de la Constitución, cuando se excluyera el uso oficial del castellano” (A.K.E. 82/1986, 9. oinarri juridikoa).
- d) Parlamentu Autonomoetan (Katalunian adibidez) legeak hizkuntza ofizialkide batean eztabaidatu eta onartzen direnean, ezin da “zalantzazko interpretazioetan” hizkuntza ofizialkidea inposatu, zeren orduan urra daitezke “la seguridad jurídica y los derechos a la tutela judicial efectiva de los ciudadanos que, sin tener el deber de conocerla, pueden alegar el desconocimiento de una de las lenguas cooficiales, aquella a la que se da prioridad en cuanto a la interpretación de las leyes publicadas en forma bilingüe” (A.K.E. 83/1986, 3. oinarri juridikoa; eta A.K.E. 123/1988, 3. oinarri juridikoa).
- e) Azkenik beste kasu batek azterketa berezia galdatzen digu, momentu honetan gure gizartean duen garrantziaga-

tik. Konkretuki, Auzitegi Konstituzionalak Euskara-
ren Legearen 8.3 artikulua inkonstituzionaltzat jo zuen
—gogoratu artikulua honek salbuespen gisa, biztanle er-
daldunen eskubideak urratu gabe, udaletxe batzutan eus-
kara soilik erabiltzea posibilitatzen zuela— honako hau
argudiatuz, hitzez hitz: “el art. 8.3 viene a ser inconstitu-
cional por infracción de lo dispuesto en el art. 3.1 de la
Constitución, en relación con la no existencia del deber
de conocimiento del euskera en zona alguna del territo-
rio del Estado, que resulta del art. 6 del E.A.P.V.”
(A.K.E. 82/1986, 10. oinarri juridikoa).

Nire ustez kasu honetan Auzitegi Konstituzionalak nabar-
menki sartu du hanka, zeren lehenbizi ez da ikusten inondik
inora ere non urratzen den Estatutuaren 6. artikulua, 8.3 artiku-
lua zuzen-zuzenean aplikatuz diskriminazio linguistikorik ezin
bait da egon. Gainera, bigarrenez, bere interpretazioa emanaz
Auzitegiak euskara hizkuntza ofiziala dela ahaztu egiten du,
beraz lehen esandakoaren arabera ofiziala izateagatik, printzi-
pioz, botere publikoek edo biztanleek “con plena validez y
efectos jurídicos” erabil bait dezakete. Agian, euskara, hizkun-
tza minorizatua denez, une honetan legeak esan beharko digu
noiz erabili behar den gaztelaniarekin batera, diskriminaziorik
ez sortzeko, baina beti batera erabili beharko balira, euskararen
ofizialtasunak ia-ia itxurazko edo apaingarria izateko arrisku
nabaria edukiko luke. Zentzu honi jarraituz, geroago, 2568/-
1986.ko Erret Dekretuak (“Reglamento de organización, fun-
cionamiento y régimen jurídico de las Entidades Locales”) ho-
rrelaxe posibilitatzen du (“conforme a la legislación aplicable y
a los acuerdos adoptados al respecto por la correspondiente
Corporación”) gaztelaniaz *ala* euskaraz erredaktatzea: batzarre-
tako deialdiak, eguneko gai-zerrendak, mozioak, botu partiku-
larrak, aktak,... (ikus 86 eta 110. artikulua). Hala ere, proble-
matika guzti hau bideratzeko komeni litzateke, etorkizun
hurbilean Komunitate Autonomoan onetsi behar den
Administrazio Lokalei buruzko Legean, herri euskaldunetako

udaletxeetan euskara soilik erabiltzea bidezkoa egingo duen artikulua bat sartzea —euskararen ofizialtasunean oinarrituz—. Noski, esan beharra dago muga beti ere diskriminazioak eraiki-ko duela, alegia norbaitek batzarretako deialdia, akta, jakinerazpena... gaztelaniaz irakurri edo jaso nahiko balu, bere eskubidea egikaritzen ariko litzatekeela, gaztelaniaren ofizialtasunean oinarrituz eta udalak horrela eman beharko lioke.

Arazo zehatzak albo batera utzi ondoren, orain arte garatutakoaren laburpen gisa esan dezagun, Auzitegi Konstituzionalak klarki erabiltzen duela Konstituzioko 3.1 artikulua euskara bigarren maila batera behertzeko. Jarraian gai honen beste ikuspuntu bat gehituz argi dago Konstituzioak derrigortzen gaituela gaztelania jakitera, baina Konstituzioak esaten diguna ongi ulertzeko, aipatu behar dugu, Konstituzioak inola ere ez digula galdatzen gaztelania erabiltzea geure erlazioetan, edonolako erlazio publiko ala pribatuetan, Elkarte Autonomoan behinik behin. Are gehiago, Euskararen Legeak esaten duenaren arabera, edozein toki, kasu, egoeratan, euskara bakarrik erabiltzeko eskubide osoa daukagu. Orduan, zirkunstantzia askotan problema ez dute legeek planteatzen, baizik eta gure zoritxarreko errealitate soziolinguistikoak; askotan hemen datza kakoa eta ez beti legeetan, hauek agintzen dutena ez baita betetzen.

Beste pausu bat emanez gainegiturazko arauen azterketan geure buruari galdetu behar genioke praktikan non eta nola maitzen den Konstituzioak inposatzen digun gaztelania ezagutzeko obligazioa. Erantzuna, nire ustez, heziketaren bitartez dator, alegia, gaztelania ikasle orok ikasi beharko du, noizko?, gehien jota epemuga bezala obligaziozko heziketa bukatu baino lehen, eta horretarako ikasketa-planek nahikoa ordu eduki beharko dituzte erreserbatu. Orduan konturatuko gara gure hausnarketa aurrera eramanez Euskal Komunitate Autonomoan, bete beharreko heziketan, ume guztiak derrigorrez ikasi beharko dutela ez bakarrik gaztelania, baizik eta era berean euskara. Hau norbaitentzat argi ez balego Auzitegi Konstitu-

zionalaren hitzak erabiliz esan behar da Konstituzioko 3. artikulutik eta Gernikako Estatutuaren 6. artikulutik: "resulta que el Estado en su conjunto (incluidas las Comunidades Autónomas) tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de la lengua propia de la comunidad, que tiene carácter de lengua oficial (art. 6.1 del Estatuto). Una regulación de los horarios mínimos que no permite una enseñanza eficaz de ambas lenguas incumpliría este deber constitucional" (*A.K.E. 178/1983, 4. oinarri juridikoa*).

Ondorioz, Euskadiko Komunitate Autonomoan heziketako biztanle orok euskararen ezagupenik ez badu, ez da izango marko juridikoak oztupoak eraikitzen dituelako, baizik eta hemento botere publikoek euskararen irakaskuntza eredu desegoki bidez antolatu dutelako. Konkretuki, ikuspegi juridikotik argi dagoela dirudi, alde batetik, "X" modelo existitzen den neurrian inkonstituzionala dela, eta bestetik, "A" irakaskuntza erdua ere, inkonstituzionala izan daitekeela ikasleen euskararen ezagupena eraginkorki bermatzen ez badu.

Hitz hauekin emango diot bukaera hausnarketa honi, nahiz eta, gai guztiak ez ditudala agortu jakin. Oraindik badaude arazo kolateralak erantzun bila (esate baterako, euskara komunitate honen hizkuntza berezkoa edo propio izateak nolabaiteko eragin juridikoa eduki dezake) eta gainegituratik jaisten bagara lege bat baino gehiago aurki dezakegu lehen mailako hizkuntza gaztelania dela adieraziz eta noski bigarren dibisiokoa euskara (ikus, adibidez, *Botere Judizialeko Lege Organikoa 231. artikulua*).

Konklusio gisa zera azpimarratuko nuke: ikuspegi juridikotik euskara eta gaztelania ez daudela maila berdinean kokaturik, nahiz eta biak ofizialak izan; Konstituzioak gaztelania eza-gutzeko ezartzen digun obligazioa, Auzitegi Konstituzionalak Estatu osoko hizkuntzari lehentasuna emateko erabili du; hala ere botere publikoak eraginkorki bermatu behar dute euskara-

ren irakaskuntza derrigorrezko heziketan, beraz biztanle guztiek, hizkuntza biak jakin beharko dituzte eta ondoren bakoitzak aukeratu beharko du zein erabili, alegia, benetan —ez soilik teorian— gogoko duena.

I.A.